

El realisme poètic de Marcel Carné

1

El 30 d'octubre de 1996, moria el director de cine francès Marcel Carné, protagonista d'una de les aventures creatives més estimulants del cine de tots els temps. Marcel Carné pertanyia a aquella generació que va elevar, ja des dels seus començaments, el cine a la categoria d'art, ennoblint, a força de sensibilitat, ofici i genialitat, la narració cinematogràfica, que a les seves mans (i a les

Quai des brumes

d'altres directors del primer terç del segle XX, tant o més extraordinaris encara que ell, com ara Jean Renoir, Jacques Feyder o René Clair, per citar solament els francesos), es va convertir en una de les formes d'expressió artística que millor ens ha definit, atribolats passatgers d'aquest confús i absurd segle XX.

Marcel Carné, de formació autodidacta, va començar al cine com a ajudant de direcció de Jacques Feyder, després de dedicar-se, durant un temps, a la crítica cinematogràfica. La seva primera oportunitat com a realitzador (després d'un curt que no he vist mai *Nogent, Eldorado du dimanche*, de l'any 1929) li arribarà amb el film *Jenny* (1936), un melodrama produït pel mateix Feyder i on va començar la seva col·laboració amb el guionista Jacques Prévert i amb el decorador Alexander Trauner. Aquest tàndem (Carné, Prévert i Trauner) és un d'aquells esdeveniments que es donen molt poques vegades a la història de l'art, un fenomen irreplicable que va permetre la realització d'alguns dels millors films del cine de tots els

temps: *Drôle de drame* (1937), *Quai des brumes* (1938), *Hôtel du Nord* (1938), *Le jour se lève* (1939), *Les visiteurs du soir* (1942), *Les enfants du paradis* (1943-44) i *Les portes de la nuit* (1946). Aquesta darrera pel·lícula, amb un pressupost desmesurat, va significar un fracàs econòmic i va suposar el punt i final d'aquesta fructífera col·laboració. A partir de *Les portes de la nuit* (pel·lícula, per altra part, gens menyspreable), el geni de Marcel Carné va declinar molt ràpidament, com si ell tot sol, sense l'aldels seus col·laboradors, fos incapaç de realitzar pel·lícules tan extraordinàries, tan plenes de vida, de desesperació i de poesia. Marcel Carné va haver de renunciar per sempre, a fer el cine que segurament li hauria agradat, per dedicar-se, des d'aleshores, a rodar pel·lícules més convencionals.

Drôle de drame (estrenada l'any 1937) va desconcertar el públic i la crítica pel seu insòlit humor negre i la seva enrevessada trama policíaca. És una pel·lícula difícil, amb un guió complex però molt ben construït, tal vegada massa cerebral, que no pretén altra cosa que fer una sàtira del gènere policíac a la manera anglesa, (la de les novel·les d'Agatha Christie o d'Arthur Conan Doyle, per exemple) a partir d'una molt original combinació dels elements propis de la intriga tradicional i l'absurd del "vaudevil" francès. Un film, en definitiva, molt original, però encara sense la genialitat dels seus tres films posteriors *Quai des brumes* (1938), *Hôtel du Nord* (1938) i *Le jour se lève* (1939). Amb aquestes tres pel·lícules, es va definir un estil molt personal que la història del cine ha volgut anomenar realisme poètic i que, bàsicament, sorgeix de la conjunció de tres elements ben diferents, que en les mans de Carné i Prévert es converteixen en complementaris: el naturalisme de Zola, amb el seu gust pels ambients dels baixos fons, el cine expressionista alemany i el thriller nord-americà,

(creat a Hollywood, precisament, pels cineastes exiliats centroeuropeus, a partir d'elements de clara arrel expressionista i, d'alguna manera, retornat, ara, al cine europeu, gràcies a la reinterpretació de Prévert i Carné).

Quai des brumes (*El muelle de las brumas*), de l'any 1938, basada molt lliurement en una novel·la de Pierre Mac Orlan, és, pel meu gust (aquestes valoracions sempre són personals i subjectives) el millor film de Marcel Carné. Amb uns escenaris portuaris i suburbials, reconstruïts per Trauner, en estudi, i amb una fotografia d'arrel expressionista que juga poèticament amb la llum, per recrear els colors grisos de les boires portuàries a la matinada, Carné i Prévert donen vida a les existències tràgiques i desesperades d'uns personatges realistes, marcats per la seva situació social, personatges humiliats i sense sortida, amb unes existències extretes de les pàgines de successos dels diaris, però elevats, gràcies al tractament poètic al que són sotmesos per Carné, a símbols reveladors de les angoixes d'una època: la França sotmesa a la incertesa dels anys previs a la Segona Guerra Mundial. Els personatges de Carné són persones normals als qui la

vida ha col·locat en situacions límit, sense escapatori. A *Quai des brumes* Jean Gabin, en una de les seves millors interpretacions, fa el paper d'un desertor de la infanteria colonial que s'enamora d'una noia (Michèle Morgan) en el port de Le Havre, on s'oculta. El soldat morirà sense poder embarcar en el vaixell que el duria a la llibertat, després d'haver mort el tutor de la noia (interpretat per Michel Simon) que ha tractat d'abusar-ne. Els dos protagonistes viuen una tendra i sincera, alhora tràgica, història d'amor submergits dins d'un món consumit pel tedi i la buidor, rodejats de personatges fracassats, hampons i bohemis, prostitutes i alcohòlics, gent que ha renunciat a trobar-li un sentit lògic a la vida. Amb una successió d'imatges bellíssimes, Carné ha sabut crear un autèntic poema d'amor i de desesperació, terriblement pessimista, que reflectia molt bé una època que es precipitava a l'abisme. El moll al qual fa referència el títol no és un simple escenari, sinó més bé una mena de cruïlla simbòlica de l'infortuni on els personatges del film han convergit, però una cruïlla sense escapatori, perquè les úniques sortides són la solitud i la mort.

A *Le jour se lève* (1939) Marcel Carné durà el seu pessimisme característic a les darreres conseqüències. Un obrer (interpretat una vegada més per Jean Gabin) mentre espera, ocult, l'arribada de la policia que l'ha de detenir, evoca les circumstàncies que l'han obligat a cometre un assassinat. El suïcidi de l'obrer, al final del film, resulta especialment tràgic, perquè després del "flash back" l'espectador ha penetrat en els motius del crim que, paradoxalment, no són la maldat ni l'egoïsme, com semblava al començament del film, sinó, ben al contrari, la bondat del personatge i la seva extrema ingenuïtat.

2

Durant els anys de la guerra i l'ocupació alemanya Marcel Carné va haver de renunciar a l'examen crític de la societat al qual semblava apuntar la seva trajectòria, per refugiar-se a l'evocació fantàstica i lírica del passat. De totes maneres els seus dos films d'aquests anys (*Les visiteurs du soir* de l'any 1943 i *Les enfants du paradis* del 1945) no renuncien a les exigèn-

cies estètiques del seu cine anterior, ni tan sols al pessimisme, encara que aquest quedi, fins a cert punt, suavitzat per l'accentuació dels elements lírics.

L'any 1990 *Les enfants du paradis* fou escollida, en una enquesta realitzada entre 600 professionals del cine francès, com la millor pel·lícula francesa de tots els temps. Qualsevol que l'hagi vista comprendrà tot d'una perquè. Estrenada com ja hem dit l'any 1945, en plena efervescència nacionalista, aquesta pel·lícula va retornar als francesos les senyes d'identitat, després dels anys terribles i humiliants de la guerra. Amb un metratge llarguíssim, *Les enfants du paradis* recrea, en un to èpic, el món del teatre i del baixos fons de París a mitjans del segle passat, elevat

Les enfants du paradis

a la categoria de mite els carrers i les gents d'aquesta ciutat, reconstruïda en estudi pel genial Trauner. Amb una interpretació prodigiosa dels dos protagonistes (Arletty y Jean-Louis Barrault) rodejats per un extraordinari plantell de secundaris (María Casares, Pierre Brasseur, Marcel Herrand, Louis Salou, Robert Le Vigan, etc.) *Les enfants du paradis* es desenvolupa com una pel·lícula coral en què el protagonista és, col·lectivament, el parisenc barri del Temple, conegut popularment com a "boulevard du crime", on es concentraven els teatres, els cabarets i les barraques de fira del París d'aquella època (el títol fa referència, precisament al món del teatre, al que Carné fa un evident homenatge, ja que les localitats "du paradis" eren, a l'argot teatral francès, les més barates, les de l'amfiteatre, les que en català diem "de galliner").

Com si la vida hagués volgut, sarcàstica, copiar un dels seus desesperats drames, el rodatge de *Les enfants du paradis* va resultar, per dir-ho d'alguna manera, molt accidentat, primer,

durant els darrers anys de l'ocupació alemanya, per les dificultats derivades de la col·laboració, evident encara que silenciada, de Trauner, que era jueu; després de la liberació, Carné, a més a més, es va veure obligat a rodar de nou bona part del film perquè un dels protagonistes de la pel·lícula, Robert Le Vigan, havia estat "depurat" per les seves simpaties nazis.

L'èxit del film el va permetre obtenir un gran pressupost per rodar el que seria el seu major fracàs econòmic, *Les portes de la nuit* (1946). Després d'aquest film, amb el que es va dissoldre la "societat" Carné, Prévert, Trauner, comença el període més fosc de la trajectòria de Carné, amb una successió de films menors, molts d'ells rodats únicament per raons alimentícies (*La fleur de l'âge*, 1946; *La Marie du port*, 1949; *Thérèse Raquin*, 1953, a on recupera, fins a cert punt, el caire crític del seu cine anterior a partir d'una adaptació de la coneguda novel·la de Zola; *L'air de Paris*, 1954; *Trois chambres a Manhattan*, 1965, etc.).

Als anys 60, el seu cine va rebre les malèfiques crítiques de la revista *Cahiers du Cinema*, tribuna d'expressió dels cadells de la "nouvelle vague", Godard i

companyia, que el varen atacar sense adonar-se, o potser sense voler reconèixer, l'enorme deute que el seu propi cine tenia amb les pel·lícules de pre-guerra de Marcel Carné. Posteriorment alguns del realitzadors de la "nouvelle vague" varen modificar la seva animadversió inicial, especialment els que potser hagin estat els millors del grup, Truffaut i Chabrol, els quals acabaren per saludar Marcel Carné com a un dels seus mestres, juntament amb els indiscutibles Jean Renoir i Jacques Feyder.

L'any 1996, un poc abans de morir, el Festival de Cine de Cannes va retre homenatge a un Marcel Carné ja nonagenari i retirat del món del cine, que no havia trobat ningú que financés el seu darrer i inacabat projecte, la pel·lícula *Mouche* que Carné havia començat a rodar l'any 1993, als 88 anys. Amb la seva mort va desaparèixer, no solament un director genial, irreplicable, sinó tota una època de la història del cine. ❖